

“MECMUA-İ YÂDİGÂR”A GİZLENMİŞ HARPUTLU İKİ ŞÂİR

Doç. Dr. Nesîme CEYHAN AKÇA *

Yüzyıllardır önemli bir kültür, ilim ve ticaret merkezi olan Harput, edebî ürünleri ile de medeniyetimizin cazibe merkezlerinden biridir. Harput'a benim yönelişim, 2009 yılında tanıştığım Birten Gökyay Hanımefendinin, “Bizim dedemiz şairmiş, ve ailemizde ona ait Osmanlıca bir defter var.” sözü ile oldu. Birkaç gün sonra bahsi geçen defterin fotokopisi kargo aracılığıyla elimde idi ve sekiz ay sürecektir olan genelde Harput tarihi, edebiyatı, 19. Asırda Harputlu şairler ve özelde defterde şiirleri kayıtlı Çeribaşızâde Mustafa Âsım ve Çeribaşızâde Ali Bey'lerle ilgili çalışmam başladı.

19. asırda Harput, yetiştirdiği şairler bakımından göz doldurur zenginliktedir: Harputlu Rahmi, Kanbalakzâde Hacı Abdülhamid Hazmî Efendi, Sungurzâde Hacı Abdülkerim Efendi, Ahmed Hamdi-i Harputî, Çırpanizâde Ali Haydar Bey, Köse Seferzâde Hacı Raşid Efendi, Hacı Ömer Efendizâde Veysî, Şirinzâde Muallim Sâdi, Hacı Hayri Bey, Karacaoğlu Mustafa Sabri Efendi, Hacı Yunus Remzî Efendi bunlardan bazılarıdır. Bizim tebliğimizde söz edeceğimiz Çeribaşızâde Mustafa Âsım ve Çeribaşızâde Ali Bey ise Harputlu şairlerden söz eden çalışmalarda isimleri anılan; ancak kulaktan kulağa aktarılan birkaç şiir dışında şiirleri kayıp iki kardeş şair olarak anılmaktadır. ¹

Çeribaşızâde Mustafa Âsım ve Çeribaşızâde Ali Bey'in babaları Mecmua-i Yadigâr'ın sonunda Mustafa Âsım'ın ortanca oğlu İsmail Hakkı Bey'in notuna göre Miralay Mehmet Bey; onun babası Yeniçeri Ocağı Harput Ağası Ali Bey, onun da babası Yeniçeri ağalarından Mustafa Ağa, onun babası ise İstanbul'da bulunup şehid edilen Yeniçeri ağalarından Harputlu Ali Ağa'dır. ² Şairlerin Çeribaşı olarak anılmalarının sebebi ailenin kökeninin birkaç göbek Yeniçeri ağası oluşudur.

Mustafa Âsım Bey, Miralay Mehmed Bey'in üç oğlunun en küçüğüdür ve 1858'de Harput'ta doğmuş, Diyarbakır'da Jandarma Alay İdare Eminliğinde görevli iken 1919 yılı Şubat ayının 23. günü vefat etmiştir. Mustafa Asım, Harput mektep ve medreselerinde tahsilini tamamlamış ve memuriyete geçmiştir. Üç kez evlenmiş, beş erkek iki kız, yedi evladı olmuştur. Defterde çocuklarının doğumu için şairin düştüğü tarihler yanında defteri kaydeden İsmail Hakkı Bey'in kardeşlerinin akıbetleri hakkında verdiği malumat da mevcuttur.

* Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ İshak Sunguroğlu, Harput Yollarında, C.1, İst.1959,s.309-310.

² Mecmua-i Yadigâr, s. 227-228.

Mustafa Âsım, Sultan Abdülhamid devrinde on iki yıl sivil memuriyette bulunmuş, ardından üç yıl Bağdat’ta, bir yıl Halep’te, sekiz yıl Mersin’de görev yapmış; 1906’dan itibaren on üç yıl –vefatına kadar- Diyarbakır’da Jandarma Alay İdare Eminliğinde çalışmıştır.³

Mevcut defterden edindiğimiz bilgilere göre Mustafa Âsım, 172 cm boyunda, dinç vücutlu, asker yürüyüşlü biridir. Atmış üç yaşında iken dahi çökmüş görünmez, daima sırtı dik yürümüş.

Hayatının büyük bir kısmında maddî sıkıntılar çeken Mustafa Âsım, harp ortasındaki Osmanlı’nın bir memuru olarak geciken maaşlar ve yaşadığı zaruretler hakkında şiir yazmaktan geri durmamıştır. Mektuplarından birinde ilk eşinin babasından önemli denecek miktarda mirasa kavuştuğu bilgisini alsak da yaşantısına akseden bir rahatlama olmamış, emekli maaşı ile almayı hayal ettiği, şehir kenarında bahçeli ferah evi alamadan görev başında vefat etmiştir.

Mustafa Âsım’ın vefatına Sevr Anlaşmasının sebep olduğu söylenmiştir. Anlaşma hükümlerince Türkiye’nin parçalanacağını ve hizmet ettiği toprakların İtilâf Devletlerine bırakılacağını duyunca hastalanmış, onu tedavi için gelen doktoruna; “*Dayanamıyorum, binlerce sene dünyaya hakim olan efendi milletimin esaretine tahammülüm kalmıyor. Bu görüşle artık yaşayamam; fakat eyvah ki küçük çocuklarım büyümediler.*”⁴ demiştir. Bu acı ile kısa zaman sonra vefat etmiş, cenazesinde Müslüman, Hristiyan, Musevî binlerce kişi gözyaşı dökmüştür.

Mustafa Âsım hakkında teferruatlı bilgiyi Mecmua-i Yâdigâr’dan edinebiliyoruz, Miralay Mehmed Bey’in Büyük oğlu, Mustafa Âsım’ın ağabeyi Çeribaşızâde Ali Bey’in hayatı hakkında ise İshak Sunguroğlu ve Fikret Memişoğlu’nun notlarından bilgi ediniriz. Mecmua-i Yâdigâr’da Ali Bey’in şiirlerine de yer verilmiş; ancak hayatı, belki yeğeni tarafından da teferruatlarıyla bilinemediği için detaylı aktarılmamıştır.

Serseri Ali Bey, eldeki bilgilere göre kesin olmamakla birlikte 1840’lı yıllarda doğmuştur. O da Harput’ta eğitim görmüş, ilk gençliğinden itibaren diyar diyar dolaşmıştır. Çok yakışıklı ve hovarda, sesi güzel bir gençtir. Halk şairi olarak anılmış, bazı şiirleri klasik tarzda bestelenmiş, dîvan şiiri kabul edebileceğimiz şiirleri de azımsanmayacak kadar çoktur. Şiirlerinde “Serseri” mahlasını kullanmıştır.⁵

³ Mustafa Âsım’ın devletteki vazifelerinin resmî sürecini Jandarma Genel Komutan-lığı’nın “İdare Emni Mustafa Âsım Efendi’ye ait Görev Safahatı” adlı 0940-43908309/Mrk.D.Gn.Arş.Md. numaralı belgeden takip edebiliriz. Bu belge, Nesime Ceyhan, 19.yy.da Harputlu İki Şâir, Mustafa Âsım ve Çeribaşızâde Ali Bey’ler, Selis Yay, İst.2009, s.37’de yayımlanmıştır.

⁴ Mecmua-i Yâdigâr, s.224.

⁵ Fikret Memişoğlu, “Harput’ta Bir Dalyan Boylu Çeribaşızâde Ali Bey-1”, Yeni Fırat, Nu:2, 25.06.1962.

Serserî Ali Bey, *Mecmua-i Yâdigâr*'ın 61. sayfasında deftere dahil olur. Mustafa Âsım Bey'in oğlu İsmail Hakkı, amcasını ve şiirini şöyle takdîm eder: *"Asrındaki insanların en bahâdırı ve hem de gâyet tenâsüb-i âzâya ve muhrîk bir sadâ ile beraber hüsn ahlâka mâlik emsâlinin nâdiri olduğu hâlde hazmen linefsihî mahlasını "Serserî" yâd ettiren yani Mustafa Âsım'ın en büyük biraderi meşhûr Ali Bey'in mahsûl-i tabiatından gazel."*

Bu takdîmin ardından çeşitli sayfalarda Ali Bey'in kırk bir şiirini okuruz. Defterin "Mekâtibât" kısmında Mustafa Âsım'a yazılmış dört mektup, Serserî Ali Bey'in Ali Ulvi isminde bir oğlunun varlığını gösteriyor. Defterin 201. sayfasında İsmail Hakkı'nın sayfa altı notu olarak yazdığı bilgi şöyledir: *"İmza sahibi Ali Ulvi o tarihte on sekiz yaşında olup Serserî Ali Bey'in sevgilisi Pembe Hanım'ın oğludur. Pembe Hanım, Ali Bey'den olma oğluna yine Ali Ulvi ismini vermiş ve Mustafa Âsım'ı da kendisine öz kardeş telâkkî edip oğluna bu telkinât ile dayı çağırtmıştır. Pembe Hanım ile Serserî Ali Bey'in aşkı ölümlerine kadar devam etmiştir. Zaten Ali Bey'in vefâtından sonra Pembe Hanım da çok yaşamamıştır."* Ali Ulvi'yi Mustafa Âsım yetiştirmiş, okutmuş ve Harbiye'ye göndermiştir. Ali Ulvi, ilk mektubunda "Mühendishâne Seyyar Topçu Talebesinden Ali Ulvi" imzasını kullanmıştır; sene 1312/1896'dır. Defterin 205. sayfasında bir diğer dipnotta Ali Ulvi'nin 1331/1915'te Çanakkale Harbinde Erkân-ı Harb Topçu Binbaşısı olarak şehid olduğunu öğreniyoruz.⁶

Mecmua-i Yâdigâr

Mecmua-i Yâdigâr, Harputlu Çeribaşızâde Mustafa Âsım ve ağabeyi Serserî Ali'nin şiirlerinin toplanmış bulunduğu defterdir. Defter, Mustafa Âsım'ın emekliliğinden sonra şiirlerini bu adla yayımlamak isteğini bilen oğlu Mehmed İsmet'in babasının vefatı ardından henüz on dört yaşında iken toparlayabildiği kadarıyla babası ve amcasına dair evrakı *Mecmua-i Yâdigâr* adıyla bir araya getirmesiyle oluşmuştur.

Şiirler ilk olarak kaybolmaması için 1336/1920 yılında Mehmed İsmet tarafından kaydedilmiştir; ancak bu tek kaydın seneler sonra Mustafa Âsım'ın ortanca oğlunun önüne çıkması ile İsmail Hakkı, defterden toparlayabildiği kadar şiir ve evrakı başka bir deftere nakletmiştir. İlk kayıt (Mehmet İsmet kaydı) kayıp olmuş, ikinci kayıt (İsmail Hakkı kaydı) bugüne kadar muhafaza edilmiştir. Bu çalışma, mevcut ikinci kayıttan gerçekleşmiştir.

Defter, 5 ortalı, orta boy, çizgisiz, üzerinde "Harita Defteri" ibaresi bulunan bir okul defteridir. Defter, 227 sayfadır. Defterin iki farklı mürekkeple iki farklı zamanda düşülmüş notlardan oluştuğunu söyleyebiliriz. İsmail Hakkı'nın Elazığ eşrafından Nazmi Bey'in evinde tesadüf ettiği şiirlerin ilk kaydı siyah

⁶ Nesime Ceyhan, 19.yy.da Harputlu İki Şair, Mustafa Âsım ve Çeribaşızâde Ali Bey'ler, Selis Yay, İst.2009, s.42.

mürekkeple olmuş, defterin sayfa altlarına ve defterin sonuna sonradan düşülen notlarda ise laciverd mürekkep kullanılmıştır.

Defteri müretteb bir dîvan yahut klâsik şiir usûlünce bir araya getirilmiş şiirlerden müteşekkil bir defter olarak göremeyiz. Defter, Lâtin alfabesindeki rakamlarla rakamlandırılmış 227 sayfadan oluşur. Şiirlerin başına İsmail Hakkı tarafından düşülen “tahmisler sonuna geçecektir”, “gazellerin sonuna geçecektir”, “gazeller arasına” gibi notları göz önüne alırsak, İsmail Hakkı’nın babasının defterini yeniden düzenleyerek yayımlamak gibi bir niyet taşıdığı düşünülebilir.

Defter, İsmail Hakkı’nın başlıklar vererek yaptığı ayrıma göre yedi bölümden oluşur. İlk kısım, herhangi bir başlık taşımaz; bu kısım gazellere geçerken verilen başlığa göre kendiliğinden oluşur ki “giriş” sayılabilir. İkinci kısım “Gazeliyyat”; üçüncü kısım “Tarih-i Tevellüdât”; dördüncü kısım “Tarih-i Vefeyât”; beşinci kısım “Tarih-i İnşâât”; altıncı kısım “Beste ve Tecnîs”; yedinci kısım ise mektuplardan oluşan “Mekâtibât”tır.⁷

Birinci Bölüm (Giriş):

Bu kısma “sebeb-i telîf” denilebilir. Mustafa Âsım, dünyada irfan ehline yadigâr bırakmak üzere bir eser tanzim etmek istediğini, ancak vazifesinin buna mâni olduğunu söyler. Şiirinde hayatı boyunca yaşadığı yerleri teker teker anan şâir, gittiği yerlerin genellikle manevî taraflarını öne çıkararak, başlangıç şiirine duâyı dahil etmiş olur. Bu bölümde tamamı Mustafa Âsım’a ait olan toplam otuz bir şiir mevcuttur.

“Bu ilk şiir ardından çeşitli din ve devlet büyüklerine, demir yollarına, küçük kasideler; pâdişaha, cihâda katılanlara, Çanakkale kahramanlarına övgü şiirleri; çeşitli sıkıntıları ve şikâyetleri ifade eden manzûmeler sıralanır: Bağdat’ta Şeyh Abdülkadir Geylânî Hazretlerine Hitâb; Bağdat’ta İmâm-ı Âzam Hazretlerine; Necef, Küfe ve Kerbelâ’yı ziyaret esnasında Hazret-i Haydar Efendimize yazılan kasîde; Haleb’te Zekerîya Aleyhisselâm’a yazılan kasîde; Diyarbakır’ın fâtihi Süleyman Paşa’ya kasîde; Şeyh Ahmed Rufâî Hazretlerine kasîde; görülen bir rüya üzerine Peygamber Efendimize yazılan Nat-ı Şerîf; Diyarbakır’da Gülşenî dergâhına yazılan kasîde; Mardin’den İstanbul’a kırk günlük mesafeyi bir haftada kat ettiren demir yollarına arz-ı sitâyîş; Elazığ, Diyarbakır, Dersim, Maden, Mardin milletvekillerine bir maruzatını ifade ettiği manzûme; Sultan Reşâd’a yazılan Sitayîş; Birinci Dünya savaşını takdîs eden kasîde; gördüğü bir hakaret ardından Hazret-i Allah’a hitaben yazılan manzûme; yine gördüğü bir hakaret ardından gönül kırgınlığını ifade ettiği manzûme; yine gördüğü bir hakareten hissettiği kırgınlık üzerine yazdığı manzûme; düğün yemeğine davet edilmeyiş üzerine kederle yazdığı manzûme; Elazığ Jandarma Alay Kumandanına bir istirhâmını ifade için

⁷ Nesime Ceyhan, 19.yy.da Harputlu İki Şâir, Mustafa Âsım ve Çeribaşızâde Ali Bey’ler, Selis Yay, İst.2009, s.45-46.

yazdığı manzûme; İstanbul'a trenle giderken Mevlânâ'nın türbesini ziyaret edecek vakti bulamayışına kederle yazılan manzûme; Adana Jandarma Alay Kumandanına bir istirhâmını ifade için yazdığı manzûme; kumandanından gördüğü bir hakaret üzerine Paşa Hazretlerine yazdığı şikâyet manzûmesi; Haleb valisine bir istirhâmını ifade için yazdığı manzûme; Mersin Mekteb-i Rüşdiyesinin yapılışına düşülen tarih; maaşlarını alamayışı sebebiyle Adana valisine istirhamını ifade eden manzûme; Mersin'e evlilik niyetiyle gittiği sırada Mersin Mutasarrıfına kendisine aracı olması için sunduğu manzûme; Dersim Mazgird tahrîrat müdürü vekîli iken alamadığı maaşları üzerine mutasarrıflığa yazdığı manzûme; pederden evlâda yazılan bir pend-nâme; Dersim Mazgird'te yazılan muammâ.”⁸

Gazeliyyât:

Bu bölümde Mustafa Âsım'ın gazelleri ile birlikte Serserî Ali'nin şiirleri de deftere dahil olur. Defterin 61. sayfasında Serserî Ali önce takdîm edilir ve ardından her iki şâirin şiirleri ile zamanın bazı şâirlerinin iki kardeşin şiirlerine yazdıkları nazîreler ve tahmîslerle iki kardeşin başkalarına yaptıkları nazîre ve tahmîsler belli bir sıra takip edilmeksizin sıralanır.

Bu bölümde Serserî Ali'nin üçü muhammes-i mütekerrir Bahâriye, yirmi sekizi gazel olmak üzere otuz bir şiiri mevcuttur. Bunların yanında Harputlu meşhûr Hacı Hayri Bey'in Serserî Ali Bey'in bir gazeline tahmîsi ile; Serserî Ali Bey'in Çötelizâde Hacı Mustafa Fehmî'nin bir gazeline tahmîsi de mevcuttur. Bunlarla birlikte bu bölümde Serserî Ali'nin toplam otuz üç şiiri vardır.

Gazeliyyât'ta Mustafa Âsım'ın biri muhammes-i mütekerrir Bahâriye ile “gazel” başlıklı yirmi bir şiiri mevcuttur. Gazellerden biri Hamdi Bey'in gazeline nazîredir. Bir şiir, “mersiye” başlığı taşır, bir şiir de yayla gezintisi üzerine gözlem ve hissiyâtın aktarıldığı tarih düşürülmüş bir manzûmedir. Mustafa Âsım'a ait bu bölümde toplam yirmi dokuz şiirle karşılaşırız.

Târih-i Tevellüdât:

“Târih-i Tevellüdât” başlığı altında toplam on iki şiir mevcuttur. Bunlar sırası ile Mustafa Âsım'ın Harput'ta dünyaya gelen oğlu Ali Şâhin'in ve Bağdad'ta dünyaya gelen oğlu Ahmed Ma'rûf'un doğumları; Bağdad'ta Redif Yüzbaşısı Trabzonlu Mustafa Fahrî Efendi'nin oğlu Abdülkâdir'in doğumu; Elazığ Defterdarlığından emekli Mehmed Nâci Bey'in oğlu Mustafa Bey'in doğumu; Mersin Müftüsü Abdullah Efendi'nin oğlu Mehmed Bahâeddin'in doğumu; Mersin Ceza Reisi Rumelili Mehmed Tevfik Bey'in oğlu İhsan'ın doğumu; Mersin Ziraat Bankası memuru Tarsuslu Emin Bey'in oğlu Mehmed

⁸ Nesime Ceyhan, 19.yy.da Harputlu İki Şair, Mustafa Âsım ve Çeribaşızâde Ali Bey'ler, Selis Yay, İst.2009, s.46-47.

Feyzi'nin doğumu; Mustafa Âsım'ın Mersin'de dünyaya gelen oğlu Mehmed İsmet'in doğumu; Mustafa Âsım'ın Diyarbakır'da dünyaya gelen oğlu Nûreddin'in doğumu; Mustafa Âsım'ın Elazığ'da dünyaya gelen torunu Ömer Câvid'in doğumu; Mustafa Âsım'ın kayınbiraderi Hakkı Bey'in oğlu Alâaddin'in doğumu; Mustafa Âsım'ın Adana'da dünyaya gelen torunu Muhyiddin'in doğumu üzerine yazılmış tarihlerdir.

Târih-i Vefeyât:

Mustafa Âsım'ın vefat hadiseleri ardından yakın çevresi için düştüğü tarihlerin bir kısmında kasıt, müteveffânın kabir taşına şiirin yazılmasıdır; bir kısım şiir ise sevilen kişinin vefat tarihinin şiirle hatırlanması için yazılmıştır. Bu bölümde toplam dokuz şiir mevcuttur.

Târih-i İnşâât:

Bu bölümde üç tarih düşülmüştür. İlki Mersin'de Maarif adına yaptırılan otelin inşâ tarihine; ikincisi Tarsus Cami'in yapılış tarihine; üçüncüsü ise Girit Muhacirleri için Mersin Mutasarrıfı Ziya Paşa'nın Mersin'de inşa ettirdiği Cami'in yapılış tarihine yazılan şiirdir. Belki birinci bölümde yer alan Mersin Mekteb-i Rüşdiyesinin yapılış tarihine düşülen tarihi de burada düşülmeliyiz.

Beste ve Tecnîs:

Bu bölümde toplam sekiz tecnîs'ten altısı Serserî Ali'ye ikisi ise Mustafa Âsım'a aittir. Serserî Ali'nin “beste-i Serserî” başlıklı aruzlu bir şiiri de yine bu bölümde yer almıştır.

Mekâtibât:

Bu bölümde ikisi Serserî Ali Bey'e ait olmak üzere Mustafa Âsım'a yazılmış ve onun başkalarına yazdığı toplam kırk sekiz mektup mevcuttur.

Mektupların büyük bir kısmında tarih verilmiştir. Mektuplar 1886-1918 yılları arasında yazılmış, yahut alınmıştır.

Mustafa Âsım'ın mektup yolladığı kimseler şunlardır: Urfa Muhasebecisi Nâci Bey (iki mektup), Şâir Hacı Hayri Bey (iki mektup), Halep eşrâfından Abdurrahman Zeki Paşa, Elazığ Müftüsü Mahmud Nûri Efendi, Mahmud Ferid (teyze oğlu), Diyarbakır Jandarma İdare Emni, Elazığ eşrafından halazâdesi Hacı Şevki Bey, Diyarbakır Vilâyet-i Celîlesine bir dilekçe.

Mustafa Âsım'a yazan kimseler ise şunlardır: Şâir Hacı Hayri Bey (iki mektup), Maden Nezâret-i Celîlesi Mektupçusu Abdüllâtif Bey, Malatya Ulemâsından Hacı Mahmud Ferid Efendi, Yemen Sana Merkez Jandarma Binbaşısı Süleyman Bey, Urfa Muhasebecisi Nâci Bey (yedi mektup), Müderriszâde Abdurrahman Zeki (iki mektup), Elazığ Ulemâsından Ekrem Ulûfdarzâde Mahmud Kâmil, Elazığ Müftüsü Mahmud Nûri Efendi, Sicil Nüfus İdâre-i Umûmiyyesi Umur u Tahrîriye Mümeyyizi Âgâh, Mahmud Ferid (teyze oğlu) (dört mektup), Mersin Mutasarrıfı Mehmed Cemâl, Ali Ulvi (Serserî

Ali'nin oğlu) (dört mektup), Halep'ten Şerifzâde Mehmed, Elazığ Nâfia Başkâtibi Abdülhamid, Siverek Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Behcet.

İsmail Hakkı, mektupların bittiği yerde, 221. sayfadan sonra 227. sayfaya kadar babası Mustafa Âsım ve aileleri hakkında detaylı bilgi not etmiştir.

Çeribaşızâde Mustafa Âsım'ın Şiiri

Mevcut defterden hareketle Mustafa Âsım, klasik şiire yaslanmakla birlikte yaşadığı asrın şiirdeki yenilik hamlelerine de açık biridir. “Mustafa Âsım'ın asrın değişen şiir anlayışını neredeyse kaide kaide izleyebildiğimiz şiirlerine; *Mihnet-Keşân*'ın taşrayı bir ayna gibi takip eden gözü, zaman zaman Ziyâ Paşa'nın küskünlüğü, kırgınlığı ve tenkitçi bakışı; devrin şiirinin şekli ve veznine dâir esnek tavrı; mahallî söyleyişler kadar modern kelimelerin şiire dahil; ve her şeyden önce şahsî hayat manzaraları ile bir tür hatıra-şiir gibi özellikler hakimdir.”⁹

Şairin temel kastı “irfan ehline sergüzeştinden haber vermektir”. Gidip gördüğü, yaşadığı yerleri, kendisine zarar veren, onu sıkıntıya sokan insanları, ailesini, idarecilerini, devrin aksaklıklarını çok tabii bir dille şiirine dahil etmiştir. Birinci Dünya Savaşı da şiirlerinde bir fon olarak onu taakip eder.

Mustafa Âsım'ın Mecmua-i Yâdigâr içerisinde önümüze çıkan 88 şiirinin 83'ü aruz vezni ile yazılmıştır. 3 şiir hece vezni ile yazılmıştır. Aruza hakimiyetinin kuvvetli olduğunu söyleyemeyiz. Dîvan şiiri şekillerini kullanmakla birlikte, yaşadığı asrın klâsik şiirde yaşadığı şekil bozulmalarını onda da görürüz. Defterde “mini kasideler” ve “dev gazeller” bizi şaşırtır. Gazel yahut kasidelerde işlenen belli başlı konular da esnemiş, şeklin kayıtları kırılmıştır. Şiirlerinde mısra sonu kafiye ve redife başvuran şairin mısra içi ses benzerlikleriyle oluşturduğu ahenkte daha başarılı olduğunu söylemeliyiz.

Mustafa Âsım'ın şiirlerinde muhteva, yukarıda da söz ettiğimiz gibi sosyal hayatı içine dahil eden bir yoğunluk gösterir. Dînî içerikli şiirler, Birinci Dünya Savaşı ve Cihat atmosferinin tesirindeki şiirler, şikâyetnâme ve arz-ı hâl niteliğindeki şiirler, nasihatnâme niteliğindeki şiirler, aşk ve tabiat konulu şiirler, şairin genel muhtevasını oluşturur.

Mustafa Âsım'ın şiirlerinde tahkiyeli anlatıma çokça başvurduğunu, bu sebeple sözcük dünyasında fiillerin baskın olduğunu söylememiz gerekir. Şiirlerinde insan ve çevre tasvirleri de canlıdır. Dili bugün dahi rahatça anlayabileceğimiz seviyede sadedir. Şiirde pek iltifat görmeyecek bazı sözcükleri rahatça şiirine dahil ettiğini de belirtelim: harçlık, nüfus, dut kurusu, aşçı, at, yem, çingene, fakirlik, elma, tren.

⁹ Nesime Ceyhan, 19.yy.da Harputlu İki Şair, Mustafa Âsım ve Çeribaşızâde Ali Bey'ler, Selis Yay, İst.2009, s.54.

Mustafa Âsım’ın yukarıda sözü geçen özelliklerini dikkate aldığımızda kaynaklarda geçen “halk şairi” ifadesinin doğru olmadığını, 19.yy.ın dönüşen, değişen yeni şiirine yatkın bir şairle muhatap olduğumuzu düşünüyorum.

Çeribaşzâde (Serseri) Ali’nin Şiiri

Serseri Ali Bey, Harput ve civarında söylenen şiir ve türkülerle, hatta özel yaşamında aşkları ile efsaneleşmiş bir halk şairi olarak anılır. 35 yıllık ömründen bu kulaktan kulağa aktarılan mısra ve hikâyeler dışında bir şey kalmamıştır. Elimizdeki defter, onun da kayıp şiirlerinin gün yüzüne çıkarılması bakımından Harput için ve edebiyat tarihimiz için bir şans olmuştur.

Serseri Ali Bey’in defter içerisindeki 40 şiirinden 6’sı hece vezniyle yazılmış tecnislerdir. 35 şiir ise dîvan şiiri şekillerinde, aruzla kaleme alınmış şiirlerdir. Aruza hakimiyeti büyük ölçüde yakalamıştır. Şiirlerden 29’u gazel, 2 şiir, gazel tahmisi, 3 şiirmuhammes-i mütekerrir bahariye, 6 şiir ise tecnistir.

Şairin şiir karakteristiği bol redif kullanması ve mısra içi ahenge yaslanmasıdır. Kardeşi gibi mesaj içeren, sosyal meselelere dayanan bir şiiri yoktur. Şiirleri kalpten kalbe koşan, aşka feda olmuş bir mizacın şiirleridir ve halk arasında bu âşık mizaç ve şiirleri zamana rağmen onu var kılmıştır.

Şiirlerinde tamamlanmış cümleleri ustalıkla kullanışı, Türkçeyi aruza rahatlıkla tatbik edişi dikkat çekicidir. Bol fiili mısralarının hareketli mizacıyla ilgisi olup olmadığı da düşünülebilir. Onun halk şairi olarak anılmasında okuduğu türkülerin ve yaşamının etkisi olabilir. Elimizdeki defter, onu da dîvan şiirine yaslamayı daha uygun gösterir.

Sonuç Yerine

Görüldüğü gibi, edebiyat tarihlerine de kültür tarihine de nokta konulamamaktadır. Açılan her sandık, işinin ehli eline geçecek her evrak yeni isimlerin ve eserlerin gün yüzüne çıkmasını sağlamaktadır. Cumhuriyet yılları boyunca bilhassa eski harflerin bilinmemesi sebebiyle ne kadar metnin zayı olduğunu düşünmek ürkütücü görünüyor. Sadece bir tesadüf neticesinde elime geçen defter, ailenin okuyamaması ve okutmak üzere başvurdukları kimselerin fahiş paralar teklif etmesi sebebiyle bir kenarda kalmış, belki de kaderin onları yeniden dirilteceği zamanı beklemiştir. Mustafa Âsım ve Serserî Ali Bey’ler vefatları üzerinden neredeyse bir asır geçtikten sonra memleketlerinde yeniden anılma imkânı bulmuşlardır.

Seçme Şiirler

“1299 (1883) tarihinde mülgâ Dersim vilâyetinin Mazgird sancağının tahrirat müdürlüğü vekâletinde iken bayram maaşının verilmemesinden dolayı liva-i mezkûr mutasarrıflığına yazılan manzûmedir.

1 Bir maaş vermediler gûyâ bugün bayrâmdır

Kesemiz sîm ü zere son derece lertzândır

2 Akçe almak hevesiyle senedim tanzîm edip

Eyledim vaz'-ı hayâl sandığına ilhâmdır

3 Çokları aldı maâş biz unutulduk kaldık

Allah Allah bu ne bed tâli' ü nâfir câmdır

4 Kendi ahvâl-i perîşânımı fikr eyler iken

Geldi bir fazla merâk aksine bir eyyâmıdır

5 İsmimiz dâire-i defter-i şeyhe derc olmuş

Şeyhten ayb olacak lâzım olan ikrâmdır

6 Nice te'mîn edelim şeyhi garîbdır Âsım

Başka yok çâresi te'vîl ile istirhamdır"¹⁰

Mustafa Âsım

Gazel-i Âsım

1 Söyle kurbân ey sabâ ol yâre sarhoş bakmasın

Terk kılsın cânımı âteşlere çok yakmasın

2 Gönüm etmiştir esîr aklım da yağmalatmasın

Sad hezar bağrım da açmış yârâmı dağlatmasın

3 Arz eden yok hâlimi aşkında yanmışlardanım

İnkisârımdan hazer kılsın ki âhım çatmasın

4 Vaz geçirsin sîne-i sûzâna oklar atmadan

Gamze-i cellâdı tahrîk eyleyip oynatmasın

5 Hayli demdir ben anun meftûnuyum rahmeylesin

Âsım-ı bîçâreyi mahzûn edip ağlatmasın"¹¹

Mustafa Âsım

“Gazel-i Serserî

1 Ey sabâ gördüğün ahvâlimi git yâra da di

Hançer-i hicr ile sînem nice bin pâre de di

2 Bâğ tutmaz, dahi merhem de kabûl etmez olup

Nice cerrâhlar âciz kalıp âvâre de di

3 Rahm idüp belki diye yaralarım yara benim

Ser-i kûyunda ânun dosttur ağyâre de di

4 Hiç suâl eylemez üftâde-i dîvânesini

Âh kim ne'ylemişim n'oldu ne vâre de di

¹⁰ Mecmua-i Yâdigâr, s.50.

¹¹ Mecmua-i Yâdigâr, s.110.

5 Aklımız Serserîdir yâr değil kendimize
 Varsa taksîrim eğer afvına bir çâre de di’¹²

Serseri Ali

“Gazel-i Serserî

1 O kemân ebrûları oldu yamân çâr-ebrû
 Yeniden verdi dile derd-i nihân çâr-ebrû
 2 Çekilüp nûr-ı siyâhı nice ra’nâ bezemiş
 Dest-i kudret kalemiyle yazılan çâr-ebrû
 3 Ettiği zulme bedel adledecektir elbet
 Şûh iken oldu o dildâr-ı cihân çâr-ebrû
 4 Tahrîk etmezse eğer çeşm-i hasûd-ı yârin
 Rahm eder hâlimize belki gümân çâr-ebrû
 5 Ben miyim sâde cünûn olmuş olan ey Serser
 Nice uşşâklar aklına ziyân çâr-ebrû”¹³

Serseri Ali

¹² Mecmua-i Yâdigâr, s.117.

¹³ Mecmua-i Yâdigâr, s.113.